

MARIËNBURG

Vereniging van Kritisch Katholieken

**Waar menslievendheid en minnen, daar God.
Over diaconie en mystagogie.**

Henk Meeuws

Lezing voor het Mariënburg-congres, 27 oktober 2012.

Samenvatting

- Voor veel mensen speelt het christelijk geloof zoals in de kerk beleefd en door de kerk verkondigd geen enkele rol van betekenis meer. Men kent het niet, men mist het niet, men wil het niet meer, men heeft de kerk en haar religieuze aanbod gewoon niet nodig – voor esoterische waar of humane idealen kun je ook en makkelijker elders terecht.
- Voor min of meer geëngageerde katholieken is dit gegeven navoelbaar in hun eigen geloofstwijfel: geloof en leven lijken toch echt twee gescheiden domeinen te vormen. Leven is concreet, geloof abstract. Tegelijk is deze ervaring reden voor een fundamentele bezinning – op zoek naar een tegenbeweging die er werkelijk toe doet.
- Die tegenbeweging kunnen wij vinden in de diaconie of menslievendheid. De versmelting van Godsliefde en mensenliefde houdt in dat een geloofsgemeenschap niet kan vieren wanneer zij het meest elementaire dienen van de naaste in nood niet waardeert en behartigt als ‘gelovige eredienst’.
- Diaconie wordt miskend wanneer ze wordt gewaardeerd als instrumenteel handelen: iets doen voor een ander om diens probleem te verhelpen. Moreel lofwaardig, maar gespeend van gelovige, godsdienstige waarde.
- Voor een tegenbeweging is nodig dat we diaconie hoger of dieper waarderen dan als loutere uiting van menselijke humaniteit. Dan moeten we leren ontvankelijk te worden voor het mysterie dat zich daarin toont.
- Dit is een tegenbeweging zijn die er werkelijk toe doet: in de diaconie het proces bevorderen waarin mensen tot innerlijke bevinding komen dat zich een diep geheim onthult in hetgeen zij ervaren en doen in hun oprechte poging goed te leven met en voor anderen, een geheim waaraan zij zich met geloof, hoop en liefde kunnen toevertrouwen.
- In deze tegenbeweging hebben wij voorbeelden in vroegere en hedendaagse mystici als de drie Teresa’s (van Avila, van Lisieux, van Calcutta). Zij getuigen ervan dat het in de liefde van de godzoeker uiteindelijk niet gaat om de troost zich persoonlijk bemind te weten door een liefhebbende God, maar dat die liefde neigt naar een *goddeloze* liefde, naar een liefde zonder God als toeverlaat en waarin de naaste en God oprecht bemind worden.

Ik wil u iets vertellen, u een bericht doorgeven dat ik zelf weer van iemand vernomen heb. Het gebeurde onlangs in het inloophuis van het Diaconaal Centrum Eindhoven. Een van de werkers daar bericht erover: “Eric, een gast, merkte pas op, dat ons huis voor hem heilige grond is: heilige grond die niet bezoedeld mag worden. Ik vroeg wat hij hier mee bedoelde. Hij vertelde mij, dat het de enige plek voor hem in Eindhoven is, waar hij mensen kan vinden die er voor hem zijn en die hem helpen en ondersteunen. ‘Jullie zijn er altijd voor mij’, zegt hij, ‘wat ik ook gedaan heb. Je helpt als het leven donker is en dat is heilig. Dat moeten wij eerbiedigen en hier mogen we geen ruzie maken’. Zijn betoog doet hij vol emoties”. Het inloophuis waar deze ‘heilige grond’ zich bevindt, heet – dat kan niet anders, dat is providentieel – het Hemeltje.

Ik geef u dit bericht door, omdat het op een bepaalde manier opheldering kan geven in de kwestie die we vandaag overpeinzen: “Hoe geven wij als christenen, als katholieken ons geloof handen en voeten in de moderne, gesecculariseerde, Nederlandse samenleving?”. Deze kwestie is dringend, omdat – zo de Congresfolder – spraakmakende secularisten heden ten dage van mening zijn dat geloven niet meer van deze tijd is, en katholieken zich onder de druk of indruk daarvan bedremmeld en haast sprakeloos hebben teruggetrokken in de luwte. En dat moet hoognodig veranderen: katholieken moeten uit hun schulp kruipen, christenen op zoek naar een tegenbeweging.

Welnu: het bericht uit het Hemeltje dat u zojuist vernam gunt ons mijns inziens een blik in een tegenbeweging die er werkelijk toe doet, en wijst de weg voor wie werkelijk uit hun schulp willen kruipen en toegang zoeken tot wat zich in die tegenbeweging verborgen toont. Over die tegenbeweging die ertoe doet breng ik zo dadelijk het een en ander te berde onder het kopje ‘diaconie’. Daarna schets ik in ‘diaconie en mystagogie’ de weg die ons inleidt in de het geheim van die tegenbeweging. Ik sluit het geheel af met een beschouwing bij de titel van mijn lezing: ‘Waar menslievendheid en minnen, daar God’. Vooraf echter verken ik de situatie waarin wij ons volgens mij bevinden: wat is nu eigenlijk de kwestie?

Wat is nu eigenlijk de kwestie?

Om maar met de deur in huis te vallen: de kwestie is volgens mij niet dat de mening van spraakmakende secularisten heden ten dage, als zou geloven niet meer van deze tijd zijn, zó veel invloed heeft, dat katholieken er van de weeromstuit pardoes timide, beschaamd, van slag, uit het veld geslagen van raken. Die mening verkondigen secularisten immers al wat langer dan vandaag, in ieder geval sedert de opkomst en doorwerking van de z.g. Verlichting in de 18^e en 19^e eeuw op het vlak van de wetenschap, cultuur, economie, in het democratische staatsbestel en de vrije ordening van de samenleving. De beweging die de toenmalige secularisten teweegbrachten voerde er echter niet toe dat katholieken destijds in hun schulp kropen. Integendeel, b.v. hier in Nederland ontwikkelden de katholieken vanaf het begin van de 19^e eeuw een aanvankelijk zwakke maar tenslotte zeer krachtige tegenbeweging. Na het herstel van de kerkelijke hiërarchie (1853) werden ze daarin gesteund en deels ook voorgedaan door hun bisschoppen. Zij voerden een beleid dat gericht was op de culturele, sociale en politieke emancipatie van het katholieke volksdeel – een project dat tegelijk seculier en religieus van aard was. Het uiteindelijke doel van deze tegenbeweging was: herkerstening van een wereld die zich aan Christus’ Rijk en zijn plaatsbekleder op aarde had onttrokken, *la Restauration du Royaume du Christ*, eerherstel voor de wandaden van de afvallige mensheid. Met het oog daarop werd in de vorm van talloze katholieke organisaties en instituties – van de kleuterschool tot de universiteit, van de wieg tot het graf - een soort parallelle wereld opgebouwd, een waarin geloof en leven van alle katholieken een krachtige eenheid vormden. In die eenheid gloorde de opkomst van het Nieuwe Christendom, het herstel van de christelijke unanimiteit die naar men meende ooit in de middeleeuwen had bestaan. In interne kring werd deze eenheid stevig theologisch verankerd in het kerkelijk leergezag en de dogmatiek, in prediking en geloofsonderricht. Naar buiten toe, ten aanzien

van ‘de wereld’, werden de aanspraken van de kerk beargumenteerd en verdedigd in de neoscholastieke filosofie en de kerkelijke sociale leer – en let wel, dit is van grote betekenis: zonder daarbij beroep te doen op geloofswaarheden en theologische reflecties!

Rond het midden van de 20ste eeuw bleek het katholieke emancipatieproces op alle terreinen van het maatschappelijk leven – wetenschap, politiek, vakbondswezen, onderwijs, sociale zorg., cultuur – ronduit succesvol te zijn. Katholieken bewogen zich zelfbewust en gelijkwaardig in het maatschappelijk spreken en handelen, zonder zich daarbij uitdrukkelijk te hoeven beroepen op Openbaring, Schriftargumenten, geloofsbelijdenis of uitspraken van het leergezag bewogen. Zo werden zij volwaardige en gewaardeerde partners in allerhande verbanden van allerlei snit en kleur. Maar precies zo werd ook het failliet van het grote herkersteningsdoel ingeluid: men bleek het kerkelijk huis zonder noemenswaardige schade achter zich te kunnen laten, de historische dynamiek werkte juist ook naar buiten toe! Maar daarbij veranderde wel de doelstelling: niet herkerstening maar humanisering van de samenleving samen met gelijkgestemde en gelijkwerkende anderen werd het parool.

Katholieken konden daarvoor nog wel een eigen motivatie vinden in het geloof. Maar als die gelovige motivatie in feite geen betekenis blijkt te hebben in het handelen, niet of nauwelijks op het vlak van de doelstelling, niet wat betreft de middelen, strategie en methoden van werken, niet in het onderling overleg tussen samenwerkende partners, dan ziet het er toch hevig naar uit dat die gelovige motivatie er eigenlijk helemaal niet toe doet. Katholieken vind je op alle plekken in de samenleving, in alle beroepen, in alle lagen van de bevolking, in de meest verschillende politieke partijen en organisaties van werkgevers en werknemers, in alle vormen van vrijetijdsbesteding. En in al die omgevingen onderscheiden ze zich niet of nauwelijks, ze vallen niet op, vormen geen tegenbeweging. Zo loopt een historisch emancipatieproces ten slotte erop uit dat het christelijk geloven in Jezus Messias zoon Gods, de Incarnatie, de Goddelijke Drievuldigheid, de genade van de sacramenten, de werking van de Heilige Geest, het Mysterie van de Heilige Eucharistie enz. als irrelevant voor het leven wordt ervaren.

Dit nu lijkt mij de kwestie waar het eigenlijk echt om gaat, in ieder geval hier in Nederland:

1. Niet dat een aantal secularisten stevig van zich doet horen, maar dat voor de massale overgrote meerderheid van de mensen het christelijk geloof zoals in de kerk beleefd en door de kerk verkondigd geen enkele rol van betekenis meer speelt. Men kent het niet, men mist het niet, men wil het niet meer, men heeft de kerk en haar religieuze aanbod gewoon niet nodig – voor esoterische waar of humane idealen kun je ook en makkelijker elders terecht.
2. Voor veel leden van de resterende zeer snel krimpende groep min of meer geëngageerde katholieken is dit gegeven deels navoelbaar in hun eigen geloofstwijfel: geloof en leven lijken toch echt twee gescheiden domeinen te vormen, leven is concreet, geloof abstract; deels ook is deze ervaring reden voor een hoogst urgente fundamentele bezinning – op zoek naar een tegenbeweging die er werkelijk toe doet.

Een tegenbeweging die er werkelijk toe doet – diaconie

Toen de Duitse bezettingsmacht na de capitulatie in mei 1940 greep op heel de Nederlandse samenleving trachtte te krijgen, werden verordeningen uitgevaardigd die ondermeer ook tot doel hadden het diaconale werk van de Hervormde Kerk onder nationaalsocialistisch regiem te brengen. De machthebbers gingen er blijkbaar vanuit (geheel in de lijn van het moderne onderscheid tussen profaan/seculier en sacraal/religieus), dat het in de diaconie niet om een *godsdiensstige* doch om een *gewoon-menselijke* aangelegenheid ging waarin de eigenheid van christelijk geloof en kerk (de ‘cultus’) niet in het geding was. De Hervormde Kerk was evenwel een andere mening toegedaan en verzette zich heftig tegen de maatregelen. Na eerder vruchteloos protest verweerde de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk zich er ten slotte met succes tegen in zijn schrijven d.d. 17 juli 1941. Daarin werd principieel stelling genomen: “Wie de Diaconie aantast, belemmert de Kerk in de uitoefening van een

haar door Christus opgedragen taak, hij tast den eeredienst der Kerk aan”¹. Toen het erop aankwam, toen een heldere standpuntbepaling in de bedreigende situatie hoogst urgent was, ging de Synode ‘back to basics’ en beleed haar trouw aan wat zij kenmerkte als “een grondstelling der Christelijke Kerk”: in de diaconie is de kerk als zodanig in het geding omdat diaconie intrinsiek tot haar taakvervulling, haar dienst aan God, haar ‘eredienst’, behoort. Deze grondstelling weet de christelijke kerk gefundeerd in haar Heilige Schriften, waar b.v. in de Jakobusbrief geschreven staat: “Voor God, onze Vader, is dit pure en onbevleete eredienst: wezen en weduwen bezoeken in hun nood, zichzelf vrijhouden van besmetting door de wereld” (Jak. 1:27; mijn vertaling). Liefdevol omzien naar mensen in nood, datgene wat we ‘diaconie’ noemen, is intrinsiek verbonden met eredienst, meer nog: is zelf pure eredienst en als zodanig een weg van Godsontmoeting – in de woorden van Benedictus XVI: “Liefde tot God en tot de naaste versmelten; in de geringste ontmoeten wij Jezus zelf en in Jezus ontmoeten wij God” (*Deus caritas est*, 15). Deze versmelting van Godsliefde en mensenliefde impliceert, dat er geen sprake van kan zijn dat de geloofsgemeenschap haar identiteit kan vinden, vieren, articuleren, uiteenzetten, wanneer zij het meest elementaire dienen van de naaste in nood niet waardeert en behartigt als intrinsiek ‘gelovige eredienst’. Wat de Hervormde Synode in 1941 beleed belijdt in onze tijd ook Benedictus XVI: “Geloof, eredienst en moraal zijn in elkaar gestrengeld tot één enkele werkelijkheid die vorm krijgt in onze ontmoeting met Gods agape. Hier houdt de gebruikelijke tegenstelling tussen eredienst en moraal eenvoudigweg geen stand. ‘Eredienst’ zelf, eucharistische gemeenschap, omvat de werkelijkheid van zowel bemind te worden als ook anderen op hun beurt lief te hebben. Eucharistie die zich niet vertaalt in concrete beoefening van de liefde is ten diepste onvolledig” (14). Het is dezelfde Jezus Christus, Gods vleesgeworden liefde, die in de Eucharistie ontvangen en in de diaconie gediend wordt. Daarom geldt: diaconie is sacramenteel van aard, zorgzame inzet voor mensen in nood is sacrament van Gods liefde. Zoals in de Eucharistie zo is in de diaconie sprake van ‘realis presentia’, werkelijke aanwezigheid. Waar menslievendheid is en minnen daar is God. En dit geheim is groot – wat God zo verbonden heeft dat mag de mens niet scheiden: wie goed doet God ontmoet.

Diaconie wordt, gezien het voorgaande, in haar diepste aard miskend, wanneer ze platweg wordt gewaardeerd en behartigd als een soort instrumenteel handelen: iets praktisch doen voor een ander om diens probleem te verhelpen, moreel heel lofwaardig weliswaar, maar als zodanig gespeend van echt gelovige, godsdienstige waarde. Een dergelijke (onder)waardering van diaconie spreekt b.v. uit het besluit van het Aartsbisdom Utrecht aan het ‘Buurtpastoraat’ geen financieel en inhoudelijk commitment te geven. Als inhoudelijke redenen voor deze beleidsbeslissing werd door de bisschop en zijn medewerkers aangevoerd dat het in het gepresenteerde beleidsplan van het buurtpastoraat huns inziens om een vorm van welzijnswerk gaat. Dat wordt weliswaar op voortreffelijke wijze verricht en verdient in dat opzicht lof, maar ontbeert de r.k. kerkelijke dimensie. “Het aartsbisdom kiest in haar beleid voor de core business van de kerk. Het buurtpastoraat rekent zij niet daartoe. [...] Als je het plan goed leest, dan komt het over als begeleiding van welzijnswerk, maatschappelijk werk en daar is de kerkelijke zending niet voor. Kerkelijke zending is ten behoeve van kerkelijk pastoraat, waarin de vier dimensies van pastoraat – liturgie, catechese, diaconie en gemeenteopbouw – in samenhang behartigd worden en waarin de verkondiging van het geloof een centrale plaats inneemt”².

In een dergelijke opvatting over de core business van de kerk wordt diaconie als het ware gebanaliseerd: ze wordt gereduceerd tot iets gewoon-menselijks en alledaags, tot iets ‘profaans’ dat onder de maat van het ‘verhevene’ en ‘sacrale’, onder Gods maat blijft zolang

---

¹ Zie hiervoor : H.C. Touw, *Het verzet der Hervormde Kerk. Deel 1: Geschiedenis van het kerkelijk verzet*, 's Gravenhage: Boekencentrum, 1946, 253-265; de brief is integraal opgenomen in *Deel 2: Documenten van het kerkelijk verzet*, 42-43 (citaten: 43).

² Citaat uit het verslag van het gesprek tussen de Bestuurscommissie Buurtpastoraat en de Bisdomstaf d.d. 7 juli 2008 zoals weergegeven in: Stichting Buurtpastoraat Utrecht, *Nieuwsbrief – Nr. 1, maart 2009*.

ze niet uitdrukkelijk gerelateerd is aan de viering van de liturgie, de verkondiging van het geloof, de opbouw van de geloofsgemeenschap. In deze visie verschijnt inzet voor mensen in nood als een ‘platte’ werkelijkheid waaraan van buiten af ‘verhevenheid’ moet worden toegevoegd – zoals een ballon zich pas kan verheffen als de daartoe dienende kracht erin wordt ingeblazen. Vrij gangbaar is dan ook de opvatting, dat men éérst in God moet geloven opdat men vervolgens de naaste waarlijk kan liefhebben. Diaconie is zo bezien de praktische consequentie, het moreel gewenste gevolg van geloof – het is niet zelf als zodanig ‘geloven’. Hiermee spoort de overtuiging, dat men éérst de geloofszaken in eigen huis op orde moet hebben voordat / opdat men zich vervolgens daarna op gepaste wijze kan wijden aan de diaconie ten bate van de noodlijdenden buiten het eigen kerkelijk erf.

In deze lijn denkt en werkt de tegenbeweging die het Nederlands episcopaat op gang probeert te krijgen: inzet op de core business van liturgie (centraal daarin: eucharistie), catechese (geloofsverdieping en verkondiging) en evangelisatie. Wanneer daar diaconie toch nog bij wordt betrokken lijkt dat niet zozeer te gebeuren om als kerk zelf te ontdekken waar en hoe God te ontmoeten, te dienen en te eren is, maar om het grote goed van de kerk aan anderen te tonen, haar licht te laten stralen.

Interessant is nu evenwel, dat de SCP onderzoeker en hoogleraar Joep de Hart op grond van de uitkomsten van zijn onderzoek *Zwevende gelovigen* de kerken adviseert: “Zet niet alleen in op geloofsinhoud en moraliteit, maar ook op beleving, nieuwe rituelen en sociale verbondenheid”; en dat hij ten aanzien van dit laatste opmerkt dat de kerken in de kritieke situatie waarin zij verkeren er goed aan doen hun ‘sociale kapitaal’ te koesteren en uit te bouwen, want: “Er is in het hedendaagse Nederland een massale hunkering naar meer solidariteit en sociale verbondenheid, en de kerken vormen misschien wel de belangrijkste bronnen van dit sociale kapitaal”.³ Wie buiten het welomgrensde kerkelijk erf kijkt en rondloopt, kan dus in de chaotische werkelijkheid van deze tijd een mogelijkheid voor identiteitsvinding en vitalisering van de geloofsgemeenschap ontwaren die direct gegeven is met sociale inzet zelf. Hier ligt een andere mogelijkheid voor een tegenbeweging. Om die mogelijkheid te kunnen honoreren is het echter wel nodig dat we diaconie hoger (of dieper) waarderen dan als uiting van menselijke humaniteit met alle gebreken van dien, moreel lofwaardig, maar toch niet opzienbarend laat staan openbarend. Dan moeten we leren ontvankelijk te worden voor het mysterie dat zich daarin toont – zoals Erik van het Hemeltje uitriep: dit is heilige grond!

Overigens klinkt in Erik’s uitroep - tegelijk een belijdenis van geloof, hoop en liefde - in de grond volgens mij niet wezenlijk iets anders dan wat de beroemde bisschop van Constantinopel en grote kerkvader Johannes Chrysostomos (Johannes Guldenmond) de christenen van zijn tijd al voorhield: “Wil je het Lichaam van de Heer vereren? Begin dan niet met het te misprijzen wanneer het naakt is. Vereer het niet binnenkerkelijk met zijden gewaden om het buiten te verwaarlozen waar het kou en naaktheid lijdt. Want Hij die zei: ‘Dit is mijn lichaam’ is dezelfde die zegt ‘Ik was uitgehongerd en gij hebt Mij niet gevoed’. Wat voor zin heeft het dat de tafel des Heren met gouden kelken is beladen, wanneer Hijzelf sterft van honger? Gij maakt gouden kelken, maar schenkt geen kroes water. Wanneer gij uw kerken tooit, waak er dan over uw broeder in nood niet te misprijzen; deze laatste tempel is kostbaarder dan de eerste.”

---

³ J. de Hart, ‘Biedt plaats aan huismus én zwaluw’, in *Kerk in Den Haag*, februari 2012, 5.

Diaconie en mystagogie

Toen Erik in het Hemeltje uitriep: “Dit is heilige grond!” zei hij dat niet bij wijze van spreken, bedoelde hij dat niet als een metafoor, een treffende beeldspraak. Hij uitte zich met grote ernst, hij sprak over een echte werkelijkheid, hij wees op een feit dat hij zelf ten diepste als waarheid ervoer. Zo sprekend duidde hij de mensen om hem heen op het mysterie van hetgeen zo doodgewoon lijkt te zijn: een medemens als beminnenswaardig bejegenen, wat er ook gebeurt, juist ook als het leven donker is, dat is heilig! Dat is zijn ervaring. Ervan getuigend wordt hij mystagoog.

In ‘mystagogie’ worden twee Griekse woorden gecombineerd: mysterion, (geheim, mysterie) en agoo (inleiden, begeleiden, voeren, zoals in pedagogie of andragogie). Een mystagoog is iemand die een ander begeleidt op de weg van inwijding in het mysterie; degene die wordt ingewijd wordt myste (geloofsleerling) genoemd. In de tijd van de Kerkvaders was mystagogie uiterst belangrijk in het proces waarin mensen tot geloof kwamen en lid werden van de kerk. Grondovertuiging was, dat de mysten éérst een diepe persoonlijke beleving moesten opdoen van de geloofswerkelijkheid waartoe zij toegang zochten vóórdát en opdat zij vervolgens konden gaan verstaan wat daarover in inhoudelijk uiteenzettingen werd gezegd. Die persoonlijke beleving werd opgedaan in een eerste periode van inoefening van christelijk leven in naastenliefde en vervolgens verdiept en bevestigd in de liturgische viering van de Paasnacht, de initiatie in de sacramentele geheimen van doop, zalving en eucharistische gemeenschap. Pas daarna werd in mystagogische catechese en prediking verduidelijkt wat de betekenis is van hetgeen zij ervaren hadden. Deze mystagogische praktijk is in de loop der eeuwen in onbruik en vergetelheid geraakt. Totdat zij in de jaren ’60 van de vorige eeuw opnieuw bepleit werd door m.n. de Duitse theoloog Karl Rahner. Hij was ervan overtuigd dat het gangbare inhoudelijk geloofsonderwijs aan het eind van z’n Latijn was, en stelde: “De vrome van morgen zal een ‘mysticus’ zijn, iemand die iets ‘ervaren heeft’, of hij zal niet meer zijn”.

In het licht van deze herontdekking van de mystagogie hebben kerkvernieuwers heden ten dage de kans en de opdracht in handelen en spreken ‘mystagogen’ te zijn. Dit zou nog eens een tegenbeweging zijn die er werkelijk toe doet: in de diaconie het proces bevorderen waarin mensen tot innerlijke bevinding komen dat hetgeen zij vermoeden, verlangen, ervaren, doen in een oprechte poging goed te leven met en voor anderen werkelijk waar, goed en mooi is, dat het een diep geheim onthult waaraan zij zich met geloof, hoop en liefde kunnen toevertrouwen. In deze diaconaal-mystagogische tegenbeweging kan de geloofsgemeenschap zich in dit tijdsgewricht vergewissen van haar core business instrument van heilzaam verkeer tussen God en mens te zijn en zich van haar kerntaak kwijten. Zij kan dat doen door met mensen het proces van inwijding in te gaan: inwijding in het geheim van het bestaan dat verlangd of vermoed wordt (wat is in de grond wezenlijk in mijn/het leven?); inwijding in het geheim van de genadegift die ervaren wordt in de belangeloze zelfgave aan anderen (bij al mijn doen laten wordt mijn / het leven gedragen door gaven); inwijding in de invoeging en roeping in de gemeenschap (de levensgaven zijn een opgave tot goed leven met en voor anderen). Voorwaarde voor dit mystagogische werken van de geloofsgemeenschap is echter, dat zij zelf ingewijd en toegewijd is, ingewijd in het mysterie van de alledoodgewoonste menslievendheid en die menslievendheid als sacrament van Gods liefde, als eredienst toegewijd. Zoals voor elke mystagoog geldt ook voor de geloofsgemeenschap: zij moet zelf geloofsleerling / myste worden om voor mensen, b.v. voor de mensen die massaal hunkeren naar meer solidariteit en sociale verbondenheid, aantrekkelijk, betekenisvol, richtingwijzend, veelbelovend te kunnen zijn. De geloofsgemeenschap moet dus zelf ontvankelijkheid ontwikkelen voor en ingewijd raken in het geheim van haar bestaan, het geheim van de genade die haar geschonken wordt, het geheim van haar roeping in de mensengemeenschap. We kunnen de mystagogische weg leren gaan door eerst maar eens te beginnen ontvankelijk te worden voor wat zo’n onaanzienlijke en ongeachte mystagoog als Erik van het Hemeltje met eenvoudige bondigheid in zijn emotionele betoog doet:

- hij leidt anderen, o.a. de werkers van het inloophuis, in in het geheim van het bestaan: “Je helpt als het leven donker is en dat is heilig”;
- hij wijdt ze in in het geheim van de genade, de onverdiende gift doe je ontvangt en waar je met eerbied en toewijding mee moet omgaan: wat heilig is mag niet bezoedeld worden, “dat moeten wij eerbiedigen”;
- hij begeleidt ze op de weg naar hun plaats en taak in de gemeenschap: “hier mogen we geen ruzie maken”.

Zoals Erik zijn er velen, veel onaanzienlijke en ongehoorde mensen die getuigen van hun ervaring van wat uiteindelijk en vóór alles heilig is, beminnenswaardig, in eredienst te behartigen, grond voor lofprijzing en viering. Als we ons op deze getuigen afstemmen, kunnen we uit onze katholieke schulp kruipen en in woord en daad ontvangen wat ons geschonken is: waar menslievendheid en minnen, daar God.

Waar menslievendheid en minnen, daar God

In zijn artikel over 50 jaar Vaticanum II oppert Rik Torfs dat de keuze voor de armen eigenlijk een keuze uit armoede was: omdat men geen weg meer wist met de geloofsleer ging men maar diaconaal aan het werk.⁴ Inderdaad, veel mensen in de diaconie zeggen iets dergelijks: met wat er allemaal over het geloof gezegd wordt kan ik niet zo overweg, maar ik kan in ieder geval me voor anderen inzetten. Hier spreekt echter niet alleen een grote verlegenheid uit, maar ook een fundamentele gelovige intuïtie: het dubbelgebod van de Godsliefde en dat van de naastenliefde zijn één. Hoezeer ons de woorden ook in de keel blijven steken, dit kunnen we in ieder geval doen: de naaste proberen te beminnen *etsi Deus daretur* – alsof God bestaat.

Wij zijn godzoekers, geen godkenners. Het is aan de kerk, het is aan kerkvernieuwers, de waarheid en goedheid en schoonheid van de fundamentele intuïtie van wie het goede doen en ervaren te honoreren, te ontvangen als genadegave, te zegenen en vruchtbaar te maken in verkondiging en viering en te belijden: *ubi caritas et amor, ibi Deus est*. Dat is een uiterst belangrijke taak in een tijd waarin mensen persoonlijk en collectief te maken hebben met allerlei getuigenissen over weldadige spirituele ervaringen van het diepste ik, het hoogste geheim, universele verbondenheid, het goddelijke – of geconfronteerd worden met de kracht van de idolen van de markt ervaren.... In de moderne blijkbaar toch weer of nog door goddelijkheden en spiritualiteiten bewoonde wereld is het zeer zinvol de vraag te stellen ‘waar is God’ en haar te beantwoorden: dáár, waar menslievendheid en minnen is, daar is God. Niet elke goddelijkheid of spiritualiteit leent zich daartoe, is daarmee te rijmen – daarom is het nodig goed onderscheid te leren maken. Onze christelijke traditie levert ons daarvoor goede leermeesters, mystagogen die gepokt en gemazeld zijn in Godservaring, Godsverduistering, woordeloos zwijgen, overgave, leeg worden. Vroegere en hedendaagse mystici als de drie Teresa’s (van Avila, van Lisieux, van Calcutta) getuigen ervan dat het in de liefde van de godzoeker uiteindelijk niet gaat om de troostende gedachte zich persoonlijk bemind te weten door een liefhebbende God, maar dat zij neigt naar een goddeloze liefde, naar een liefde zonder God als toeverlaat – waarin de naaste en God oprecht bemind worden.⁵

Wellicht komen u mijn mystagogische en mystieke benadering en interpretatie van de situatie waarin wij verkeren, de kwestie waar het echt om gaat, en van de tegenbeweging waarin wij kunnen gaan staan àl te verheven en onnavolgbaar voor. Als alternatief kan ik u dan verwijzen naar de wereldberoemde managementgoeroe C. Otto Scharmer, die leiders in ondernemingen erop wijst dat de weg naar innovatie en vitaliteit er een is van ontlediging, die voert naar de diepte waar in de ‘breuk van het niets’ (a crack of nothingness) heel de werkelijkheid zich kan

⁴ R. Torfs, ‘Het concilie van de twijfel. Vijftig jaar na Vaticanum II ligt de droom aan diggelen en de kerk in puin’, in: *VolZin* 11(2012)19, p. 16-20.

⁵ Vgl. P. Moyaert (1998), *De mateloosheid van het christendom. Over naastenliefde, betekenisincarnatie en mystieke liefde*, Nijmegen: Sun, p. 294.

aandienen.⁶ U kunt het ook dichterbij huis zoeken, bv. in de publicatie het boekje waarin het verhaal van Erik van het Hemeltje verteld wordt. Daarin laat een aantal Urban Mission pastores zien, dat het proces waarin ze leren er inderdaad te zijn voor de mensen in de buurt of het inloophuis, via de schokkende of verrassende ervaring van een ‘moment van leegte’ verloopt dat tegelijk een moment van grote openheid is. voor wie zij er willen zijn. Of misschien hebt u wat aan wat Leonard Cohen in een van zijn songs zingt: ‘There is a crack in everything. That's how the light gets in.’ Hoe waar dit is kunt u lezen in de reflectie van Eric Borgman in het prachtige boekje *Voor anker. Tien jaar omzien naar vreemdelingen in noodopvang Plexat*: “Plexat blijkt op sommige momenten een plaats van Geloofzat, Hoopzat en Liefdezat. Zoiets is altijd genade, maar het is in de omstandigheden waarin de bewoners van Plexat verkeren niets minder dan een Godswonder”.⁷ Hoe dit alles er ook in alle verbijsterende concreetheid uit kan zien is op indrukwekkende manier getoond in de film *Des Hommes et des Dieux* over het leven en de dood van een groepje Trappistenmonniken in het Algerijnse dorp Tibhirine.

En als het u allemaal teveel wordt kunt u zich ten slotte ook simpelweg laten verlichten door wat onze eigen onvolprezen bard Willem Wilmink in zijn gedicht *God woont in de Fokke Siemonszstraat* ons kond doet:

Ik hoorde het van een zeereerwaarde
en hoogbejaarde dominee:
De Here wou met onze aarde
niet één dag langer meer in zee.

Al zouden wij hem overstelpen
met eredienst en dankgebed,
het zou geen ene moer meer helpen:
er werd een punt achter gezet.

Maar zie: daar was diezelfde morgen
zo'n rotjoch in de grote stad
een doodziek duiffie aan 't verzorgen
dat-ie op straat gevonden had.

“Kristus, wat moet je dan? Wat wil je?
Ja, kijk me maar es effe an.
Godsallejeizis, beest, wat tril je.
Leg nou toch effe rustig, man!”

Toen heeft de Heer zijn toorn bedwongen,
want Hij kreeg schik in het geval.
Hij spaarde dus de kleine jongen,
de zieke duif en het heeal.⁸

---

⁶ C. Otto Scharmer (2007), *Theory U. Leading from the Future as it Emerges. The Social Technology of Presencing*, Cambridge: Sol

⁷ Th. Miltenbrug, C. v.d. Broek e.a., (2011), *Voor anker. Tien jaar omzien naar vreemdelingen in noodopvang Plexat*, Rotterdam, 63.

⁸ Willem Wilmink (2004/2006), *Verzamelde liedjes en gedichten*, Amsterdam: Bert Bakker, 429.